

se však rychle obracela a hlavní proud rukopisných kodexů, jejichž hlavním konzumentem, méně již výrobcem, byla dotud církev, se přesouval do prostředí světského. Tu se svým zesvětštěním prosadila významná role stoupajících váha městského laického prostředí v nejšířším slova smyslu. Nicméně prostředí církevní, přesněji v důsledku pražské arcibiskupské sedisvakance svatovítská kapitula, po své konsolidaci po polovině 15. století záhy vytužilo výhody, které mu snadno dostupná (sit venia verbo) kniha tištěná pro jeho vnitřní, zejména pak liturgické potřeby nabízela. Tak se dostáváme k základní dichotomii kulturotvorných složek, církevní a světské, jejichž „vlajkovými loděmi“ se stal na jedné straně tisk statut Arnošta z Pardubic roku 1476, na druhé pak datované-nedatované vydání českého překladu *Kroniky trojánské*, které sice nese vročení 1468, vztahuje se však, žel, k rukopisné předloze předmětného tisku.

Boldan zasazuje český knihtisk do širokého evropského kontextu a podrobně seznamuje s výrobní technikou a zejména s výslednou podobou prvotisků a jejich postupnou proměnou. Českomoravský knihtisk v době do roku 1500 nenabyl velkého rozsahu, protože stál pod velkým obecným tlakem zahraničních, zejména německých oficín. Ty měly často v zemi své obchodní zástupce a nadto mnohdy pracovaly přímo pro české zákazníky z církevního prostředí, pro něž tiskly nejen latinské texty liturgické, ale i obecně náboženskou literaturu (a to i v českém jazyce). Boldan sleduje i jednotlivá centra českého knihtisku, mezi nimiž získala přední postavení katolická Plzeň. Vedle ní spíše krátkodobě vystupuje zejména Vimperk, který se stal působištěm původně pasovského tiskaře Alacrawa. Nemůžeme zde však detailně glosovat obsah jednotlivých kapitol Boldanovy knihy, jež věnují pozornost i jiným tiskům než jen knižním. Mám tu na mysli zejména odpustkové jednolisty, kde právě nedávný nález a jeho identifikace dává naději na možné další objevy, zatím nerozpoznané zejména v různých sbírkách fragmentů.

Za nejvýznamnější kapitolou knihy je třeba považovat už zmíněný rozbor *Trojánské kroniky*, kde Boldan zevrubně probírá boj o její první místo ve vývoji českého knihtisku. Autor na základě detailní analýzy nejen písma, ale zejména jejích filigránů (nedávno tolik vyžadované Petrem Voitem) nejprve potvrdil dataci Emmy Urbánkové, aby ji posléze ještě dále o několik let odsunul v chronologickém pořadí za jiné tisky, především za tzv. Nový zákon se signetem.

Možná někoho napadne, do jaké míry se Boldanova kniha mýjí či překrývá s monumentálním

dílem Petra Voita, zejména s jeho *Encyklopedií knihy* (2. vydání 2008) a dvousvazkovým *Českým knihtiskem mezi pozdní gotikou a renesancí* (2013–2017). Odpověď není jednoduchá a je dána zásadně odlišně koncipovanou strukturou. V největší stručnosti lze konstatovat, že se oba autoři v různé míře doplňují, i když někdy jdou paralelně vedle sebe. Jedno však čtenář u Boldana postrádá, totiž přehlednou chronologickou tabulku jednotlivých produktů a jejich vzájemných vazeb.

IVAN HLAVÁČEK

Právní kultura středověku, edd. Martin NODL – Piotr WĘCOWSKI, *Filosofia*, Praha 2016 (= *Colloquia mediaevalia Pragensia* 17)

226 s., ISBN 978-80-7007-450-3

Sborník studií třinácti polských a českých mediévistů vznikl z větší části na základě příspěvků přednesených na česko-polském pracovním zasedání, které se konalo v Praze 28. listopadu 2014. Téma bylo definováno velmi volně a pokrývá nejrozličnější aspekty středověkého práva. Publikace začíná úvodním zamyšlením Martina Nodla nad tématem existence a případných specifík husitské právní kultury, jež zároveň velice stručně shrnuje vývoj právněhistorického přístupu v české historiografii 19. a 20. století. Na Nodlem předestřený námět (byť inspirativní pro další vědeckou diskusi) studie ostatních autorů tematicky v podstatě nenavazují.

Rovněž následující příspěvek polské historičky Anety Pieniądz *Literacy and the legal culture of the early middle ages. Old research – new questions* má charakter vstupní studie. V úvodu shrnuje hlavní body dosavadního průběhu evropského bádání na poli zejména raně středověké právní kultury (posun od výzkumu vztahů mezi psaným a mluveným slovem ke komunikačním procesům spojeným s tvorbou, zveřejňováním a prosazováním práva). Interpretační možnosti, které nabízí sledování performativních aspektů právních úkonů, pak přibližuje ve stručné případové studii; zároveň je však v samém závěru příspěvku relativizuje a poukazuje na úskalí výlučného užití „performativní“ metody. Autorčiným záměrem nicméně není zahrnout tento metodologický přístup, ale upozornit na jeho limity a navrhnout vhodný způsob jeho využití. Velmi dobře vystavěná studie, ačkoliv ani ona není obsahově

koherentní s ostatními texty svazku, by se tudíž díky svému širšímu dosahu možná více hodila jako úvodní stať sborníku než Nodlův obsahově úžeji zaměřený příspěvek.

Jednotlivé studie sborníku tematicky pokrývají v podstatě všechny hlavní oblasti výzkumu středověké právní kultury české a polské provenience zejména pozdního středověku. Vzhledem ke sborníkovému charakteru publikace nelze očekávat tematickou sevřenost a bližší obsahovou a metodologickou provázanost jednotlivých studií. Tim spíše je třeba ocenit, že některé články jistou koherenci vykazují a díky vhodnému řazení poskytují ucelenější a hlubší vhled do konkrétní oblasti středověkého práva. Vztahu kanonického práva a panovnické moci jsou věnovány dva po sobě jdoucí příspěvky, byť časově vzdálené téměř dvě staletí. Marcin R. Pauk ve studii *Ergo meum maximum et primum sit decretum. Prawo kanoniczne i sądownictwo kościelne w tzw. Dekretach księcia Brzetysława I.* sleduje otázku vlivu franského a bavorského vzoru na fungování českého synodálního soudnictví v 11. století v souvislosti s panovnickými regulemi zasahujícími do sféry kanonického práva. Robert Antonín pak v příspěvku *S kým se přel biskup Ondřej? K meandrům v právní krajině Čech na počátku 13. století na základě „známého“ příběhu* nabízí jiný úhel pohledu na spor biskupa Ondřeje s králem Přemyslem Otakarem I. a na základě pečlivé analýzy kauzu neotřele interpretuje zejména jako spor o správní a hospodářské kompetence v církevních strukturách, který dovoluje nahlédnout stav právní kultury v českých zemích v první polovině 13. století.

Ucelenější vhled do problematiky jednoho segmentu české právní kultury poskytuje trojice studií zabývající se českými a moravskými právními knihami ve středověku. Tento sled zahajuje úvahová, metodologicky podnětná studie Marka Starého *České právní knihy v právní kultuře českého středověku a raného novověku*, která může (a měla by) sloužit jako základ budoucí diskuse. Autor poukazuje zejména na nutnost definování pojmu „právní kniha“ a navrhuje možné přístupy, zaobírá se funkcí i účelem právních knih a vyvrací některé zažitě představy. Následující dvě studie se zabývají právními knihami v konkrétnější podobě. Naďa Štachová ve studii *K otázce geneze textu Rožmberské knihy* rozvíjí a ověřuje dřívější metodické přístupy a navrhuje možnosti dalšího bádání potřebného k pochopení tohoto pramene; studie Dalibora Janíše *Tovačovská kniha a otázka (dis)kontinuity moravského zemského práva* podrobně přibližuje vznik, funkci a podobu Tovačovské knihy a její význam pro moravské zemské právo pozdního středověku i raného novověku.

Problematicke vlády a mocenské autority středověkých polských královen jsou věnovány dva příspěvky. Krátký článek Piotra Węcowskiego *Jadwiga Anjou in Legal Opinions from the End of the Fifteenth Century. A contribution to Late Medieval Visions of Monarchic Authority* analyzuje vnímání mocenské autority a pozice královny Hedviky z Anjou na základě rozboru právního dokumentu z konce 15. století; přináší však více otázek než odpovědí a je spíše drobnou jednotlivou snažící se poukázat na smysluplnost a potřebnost dalšího výzkumu. Studie Bożeny Czwojdrak *Under the Rule of Queen Zofia Holszańska. Land, Town and in curia reginalis Courts in Sanok in 1434–1461* se zabývá popisem soudního systému a jeho fungování v Sanoku za panování královny Sofie Litevské, schází jí však jasné stanovení východisek a cílů. To vede mj. k zanedbnutí do výčtu jednotlivých soudních zasedání namísto akcentování a hlubšího uchopení podnětějších motivů (např. skutečnosti, že po smrti manžela stála z vůle svého syna v čele zemského soudu).

Další studie sborníku jsou tematicky solitérní. Proměnou polského královského soudnictví ve 14. století se zabývá článek Andrzeje Marzece *Królewskie sądownictwo prawa polskiego za panowania Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego*. S městským prostředím je spjata studie Andrzeje Pleszczyńskiego *Problem genezy grup prawa samorządowego – cechów, gildii, komun – i kwestia ich znaczenia dla historii cywilizacji europejskiej*, která si klade otázku, jak se v hierarchicky uspořádaném společenství mohla konstituovat skupina fungující na v podstatě demokratických principech. Z okruhu městského práva vychází také nástin analýzy středověkých regulí proti přepychu v přehledné a kompaktní studii Ewy Wólkiewicz *Constitutio nuptialis. Nyska ustawa weselna z 1464 r.*, která na příkladu svatební konstituce z Nisy pojednává o formách, funkci i důvodech těchto nařízení. Opomenu to nezůstalo ani prostředí venkovské, které je zastoupeno textem Roberta Šimůnka *Svědecké výpovědi a kolektivní paměť v prostředí vesnických komunit. Spor o faru v Kovářově 1491–1492*. Mikrohistorická sonda do sporu o prezentační právo k vesnickému kostelu je zároveň metodologicky přínosnou studií, která upozorňuje na specifika svědeckých výpovědí jako historického pramene; v obecnější rovině předkládá možné způsoby jeho interpretace s důrazem kladeným zejména na možnost formování nebo ovlivňování kolektivní paměti dané skupiny.

Pokud lze závěrem něco na sborníku vyzdvihnout, je to bezesporu několik zmíněných

metodologických studií. Ty nabízejí hlubší promyšlení dané problematiky i důležitý inspirační zdroj pro další bádání.

VERONIKA VEČEŘOVÁ

EDICE A POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ

Jindřich MAREK – Michal DRAGON, *Soupis středověkých latinských rukopisů Národní knihovny ČR. Doplnky ke katalogu Josefa Truhláře / Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum medii aevi qui in Bibliotheca Nationali olim Universitatis Pragensis asservantur. Additamenta ad catalogum Josephi Truhlář, Národní knihovna ČR, Praha 2016*

693 s., ISBN 978-80-7050-669-1

Dvojice autorů kodikologů, které zasvěceným není třeba představovat, obrátila svou pozornost k nejrozsáhlejšímu rukopisnému souboru v České republice, uloženému v Národní knihovně. Geneze jejich historických fondů je dosti složitá a do značné míry se přístupy ve zpracování jednotlivých souborů odrážejí i v rozdělení signatur. Zatímco až do počátku 20. století byl preferován v podstatě pertinenční princip, na jehož základe byly původní celky děleny dle jazykových či obsahových hledisek, později převládlo hledisko provenienční, které velí zachovávat intaktnost původních knihovních celků a teprve v jejich rámci provádět pořádání. Tento postup je důvodem, proč se většina jazykově latinských rukopisů nachází pod signaturami I–XV. Těm je v tomto soupisu věnována pozornost.

Ačkoli gros historických fondů Univerzitní (později Státní, nyní Národní) knihovny vzniklo do začátku 19. století, kdy zde byly uloženy vedle kmenových souborů jednotlivých univerzitních kolejí též knihovny českých klášterů zrušených za Josefa II., přesto sem v dalších desetiletích mířily ať už jednotlivé, či hromadnější akvizice. Stav knihovních fondů na počátku 20. století zachycují dodnes nenahraditelné katalogy Josefa Truhláře pro latinské a české rukopisy a Waltera Dolcha pro kodexy německé (na rozdíl od Truhlářových však jen ty, které vznikly do poloviny

16. století, soupis mladších rukopisů je k dispozici jen v rukopisném katalogu). V průběhu 20. století Národní knihovna získala řadu dalších souborů i jednotlivin, a přestože vzniklo několik specializovaných soupisů, na jakési Truhlářovo pokračování se stále čekalo. Teprve nyní ho uživatelé dostávají do rukou.

Knihu lze označit jako supplementum k signaturám I–XV, v němž autoři zpřístupňují 79 středověkých rukopisů. Jde o materií latinskou, nicméně části rukopisů někdy obsahují i texty v jiných jazycích – nejvíce v češtině a němčině, okrajově se objeví také francouzština, hebrejšтина a řečtina. Téměř všechny rukopisy pochází ze 14. a 15. století. Starší jsou jen dvě památky – sborník s různými rétorickými texty pocházející patrně z italského prostředí (č. 37) a tzv. osecký lekcionář, který se však v tomto severočeském klášteře ocitl až v roce 1945; do té doby byl užíván cisterciáckami v hornolužickém Mariensternu (a byl jim patrně původně i určen, vznikl v závěru 13. století).

Velké množství zpřístupňovaná materie je bohemikální povahy, až na dvě výjimky jde však o jednotlivé akvizice (zpravidla prostřednictvím antikvariátů). Největší sevřenou skupinu zde tvoří knihy z původní knihovny Otokara Kruliše-Randy, jež byla po roce 1948 zestátněna a rozptýlena mezi různé kulturní instituce. Část rukopisů se tehdy dostala na volný trh, kde je také od padesátých let 20. století Národní knihovna získávala. Téměř ve všech případech navíc šlo o bohemikální rukopisy, které Kruliš-Randa získal v aukci mikulovské dietrichštejské knihovny před druhou světovou válkou. Osudy posledně jmenované knihovny se staly odstrašujícím mementem ztráty kulturního dědictví, nicméně část jejího rukopisného bohatství se také díky českému průmyslníkovi podařilo udržet v Čechách. Druhým větším souborem jsou rukopisy pocházející z knihovny kláštera minoritů v Českém Krumlově zakoupené v antikvariátech v letech 1923–1924, když se krátce předtím z místa svého původního uchovávání ztratily.

V případě ostatních popsanych rukopisů jde o jednotlivé zisky, z nichž některé mají zásadní význam. Zmíňme zlomek iluminovaného překladu *Dalimilovy kroniky*, která je jednou z nejznámějších akvizic Národní knihovny v posledních letech (č. 68). Výraznou památkou je též Richentalova *Kronika kostnického koncilu* či latinská *Alexandreida* s četnými bohemikálními doprovodnými texty (č. 61, 58). Většinovou náplň zde popisovaných rukopisů tvoří jiné žánry, daleko obvyklejší v dochovaných středověkých knihovních celcích – ať už různé biblické výklady, homiletická literatura a s ní úzce související hussitica z oblasti